

LEFAPHA LA THUTO LA GAUTENG
DITLHATLHOBO TSA MAKGAOLAKGANG

OCTOBER / NOVEMBER 2005
OKTOBER / NOVEMBER 2005

SETSWANA PUO YA NTLHA
SEEMOGODIMO
(Pampiri ya Ntlha)

NAKO: 2½

MADUO: 100

DITAOLO:

- Pampiri e, e arotswe ka dikarolo tse tharo A, B le C
  - Araba dipotso go tswa mo dikarolong di le tharo
  - Tlhaloganyana potso pele o e araba
  - Rulaganya tiro ya gago sentle
-
-

KAROLO YA A
TEKATLHALOGANYO

POTSO 1

“Ao mogolole Kgotla; se letlelele maikutlo a lerato le lešwa go tshameka ka wena. Tsamaya re tla kopana kamoso maitsiboa. Kana re tla itisa monate mmogo”. Kgotla a re, “Ke a tsamaya, fela itse gore re ka itisa monate fa re ratana.” Mmina a fetola, a re, “Le ditsala fela di a tle di itise monate mmogo ka dikgang tsa botshelo jwa lefatshe e seng tsa lerato.”

Mafoko a bofelo a ga Mmina a ne a tlhokofatsa pelo ya Kgotla. Mowa wa gagwe wa huduega gonne o ne a tlala pelaelo ya gore mosetsana o tla mo tshwarisa bothata. A ya gae ka maikutlo a a sa welang sentle. A fitlhela nako e le e telele go gaisa metlha yotlhe. Fa letsatsi le phirima a utlwa e kete le phirima le pelo ya gagwe e e geletseng kutlobotlhoko e e lerilweng ke lerato. A bona e kete lefifi le lentsho le hupetsa pelo ya gagwe e e lelang pelo ya ga Mmina, mme a utlwa lefoko le le reng, “Ga ke go late,” le lela mo ditsebeng tsa gagwe. A hutsafala thata mme a fitlhela go itisa a le esi go se molemo gonne megopolo e mentsi e ne e ferekana mo bobokong jwa gagwe. A bona gore go molemo fa a ka ya go itisa le Gobusamang; a mo fitlhela a dutse fa isong a ora molelo wa maiga. Fa Kgotla a mo dumedisana, Gobusamang a utlwa gore lentse la ga Kgotla le tlhoka boitumelo. Morago ga ditumedisano Gobusamang a re, “Tsala, lentse la gago le senola pelo e e huparetseng ke kutlobotlhoko e e tseneletseng. Lentse la gago le bontsha maikutlo a a tobekaneng, lentse la gago le bontsha mowa o o kgarakgatsegang. O tshwentswe ke eng molekane? Bona le sefatlhego sa gago se tlhona, se setlhafetse, se sobantswe ke kutlobotlhoko e e tebileng kwa kutung ya pelo. Go diragetse eng, molekane?”

Kgotla a inamisa tlhogo, a tsalanya matlho le magala a motswere a a mo isong. A re, "Molekane pelo ya me e tuka molelo o o gaisang wa magala a' ka bogale gonne molelo wa pelo ya me o goteditswe ke lerato le lešwa le le tsetsweng gompiero. Molekane, ke rata kgarebee tshetlhana mme yona o ka re ga e nthate. Selo se, se nja mo pelong. Molekane, ke rata Mmina mme ene ga a na sepe le nna. Fela re dumelane gore re tla kopana ka moso kwa ga gabo." Gobusamang a mo araba ka pele a re, "Jaanong molekane o tshoswa ke eng gonne fa a ka bo a sa go rate a ka bo a sa dumela gore o tle go itisa le ene kwa ga gabo. Mmina a ka se go sotle, a ka se go utlwise botlhoko. Kokobetsa maikutlo a a kgarakgatsegang, diga letswalo, o wele pelo. O tsoga o amolelega sentle gonne morati a tla bo a kopane le moratiwa, moatlo o lelela boatleng."

Mpolelele dilo – J.M. Ntsime ts 45

- 1.1 Kgotla le Mmina ba tsalana jang? (2)
- 1.2 Go ya ka maitemogelo a ga Kgotla, maitiso a a monate ke a a ntseng jang? (2)
- 1.3 Nopola mafoko a taelano a a builweng ke Mmina. (2)
- 1.4 Tota pelo ya lekawana le, e ne e hupetswa ke kutlobotlhoko e e neng e lerwe ke eng? (2)
- 1.5 Ke mafoko afe a a bosula a a neng a utlwiwa ke Kgotla fa a ne a ile le megopolo? a nopole. (2)
- 1.6 Gobusamang ke mang? (1)
- 1.7 Kwala mafoko a MABEDI go tswa mo temaneng a a supang gore go ne go le maruru. (2)
- 1.8 Kgotla o tshwantshanya pelo ya gagwe le eng? (2)
- 1.9 Go ya ka wena tota goreng lekgarebe le le letleletse lekawana go mo jela nala. (2)
- 1.10 Kwala mafoko a mararo a a neng a netefatsa kgotsa gone go thalosa tebego ya sefatlhego sa ga Kgotla gore ga se a iketla. (3)
- 1.11 A tota pelo e ka tuka molelo e se logong? Setlega ntlha e ka lebaka le le utlwalang. (2)
- 1.12 Fa go twe moatlo wa lelela boatleng go tewang? (2)
- 1.13 Thalosa dipolelo tse di latelang:
  - 1.13.1 Go kgarakgatsega (2)
  - 1.13.2 Go tlhonama (2)
  - 1.13.3 Go kokobetsa maikutlo (2)

MADUO A KAROLO YA A: [30]

**KAROLO YA B
TSHOSOBANYO**

POTSO 2

Buisa temana e e latelang ka kelotlhoko mme morago o e sosobanye ka temana e e ka nnang le dintlha di le LESOME fela. Netefatsa gore bokao bo se fetoge; se kwalolole temana:

Ka lobaka lwa ngwaga wa ntlha o Mosela o ntseng kwasekolong se segolo, Diile o ne a boela thuto ya buka ya borataro. Fela jaaka barutwana ba le bantsi ba tle ba dire, ba gopola gore nako e ba e fetisang mo thutong e tla ba thusa gore ba falole tlhatlhobo ya bone, Diile le ene o ne a ikaketsa jalo. Le fa batsadi ba ne ba mo emeletse, ba mo pateletsa go ithuta, o ne a le boitseme tha'a. Sa bobedi o ne a dira tsalano le basetsana ba babedi ba ba neng ba itaola, mme ba mo tsenya mowa wa boitaodi le logwadi. Kgosidintsi o ne a tshwanela go mo gotolela matlho, go leka go mo lolamisa ka thupa.

Ka letsatsi le lengwe o ne a ngwaga le balekane ba gagwe a ikela kwa moletlong. Batsadi ba gagwe ba ne ba tshwenyega, mme e rile a goroga mo gare ga bosigo, Kgosidintsi o ne a mo setla gore a batle a mmolaela ruri.

Malatsi a se kae morago ga kgorogo ya ga Mosela ke fa ditshwetso di tlhaga. Diile o ne a boetse a tlhologile. Batsadi ba gagwe ba ne ba galefa, ba hutsafala, ba fetsa gore ba tla mpa ba mo romela kwa sekolong se segolo.

Diile o ne a hutsafala thata, a ikwatlhaya ka gonne a leofetse batsadi ba gagwe. O ne a lela bobea a ikutlwa gore se se molemo ke gore a inee thota.

Pele ga a diragatsa ikaeldo e e maswe e, Diile o ne a lwala, mme fa ngaka ya Sekgoa e mo tlhoma metlhomo, e ne ya lemoga gore o tshwenngwa ke pelo. Batsadi ba gagwe mmogo le Mosela ba ne ba tshwenyega, mme ba ne ba nna mo tlalelong e kgolo fa ba bona bolwetse bo ntse bo tsaya dikgato, bo tepela pele. E rile Mosele a boela kwa sekolong a bo a itumeletse go utlwa gore o falotse tlhatlhobo ya gagwe; le fa go ntse jalo o ne a tsamaya ka pelo e e tshwenyegileng thata. Ngaka e ne ya bidiwa pele ga fa Mosela a bolola, mme ya bolelela gore bolwetse jwa ga Diile bo tobekanye; ga e sa tlhole e le pelo fela, jaanong go thagile bolwetse jwa mafatla.

Pule – Peter K Kopane

MADUO A KAROLO YA B: [10]

KAROLO YA C
TIRISO YA PUO

POTSO 3

Temana ke eo, e buise mme morago o arabe dipotso tse di latelang:

Fela nnete e nngwe, le ntsi tota e ka se e kotame. Ngwana yo ke wa rona. Go mo ikabela, o mo ntima, fa a le naleli e tshweu sepanyabanya mme o nkgwela sehuba ka ena fa a na le disodiswane. Batsadi ba ngwana mo botshelong ba kitlantshiwa ke ngwana fa a lwala. Ba nna mmogo jaaka marago. Jaanong wena, mogatsaka, o batla go ntudisa ka lerago le le lengwe fa thaga e ja mabele, "Rraagwe Pulane o ne a itshwarisitse kgore le fa boammaaruri jwa mafoko a bo ne jwa mo ama bolota jwa pelo, kwa botenye. Go patikiweng ke boammaaruri jo, a tloga a nanoga a tsena ka mo ntlong. Ga a ka a dumedisa Nnanapu jaaka rre a bona ngwana wa gagwe la ntlha, o mo dumedisitse e kete o mo tlogetse fa gae fa a ya morakeng. Moeng wa batho ena, le go ka- o mo dilotse ka leilho fela. Pelo ka go bo e sa ile mmoatlana, e ne e sa mo kgama, e sa mo kgama, e le tlayang le bone, matlho ke diala ga a je sa motho, nkwe e tsaya boaka.

Mosekaphofu – J.E. Setshedi

3.1 Tlhaola **maina** a a dirisitsweng mo temaneng jaana:

3.1.1 Tlhalosi ya tshwantshanyo mokgwa

3.1.2 Sedirwa

3.1.3 Sediri

1 x 3 = (3)

3.2 Dirisa maina a a mo go 3.1 mo dipolelong tsa gago.

3 x 2 = (6)

3.3 Bolela gore **maemedi** mo dipolelong tse di latelang a dirisitswe jang?

3.3.1 Ngwana yo ke wa rona.

3.3.2 O nkgwela sehuba ka ena.

3.3.3 Wena mogatsaka o batla go ntudisa ka lerago le le lengwe

1 x 3 = (3)

3.4 Neela maina a **dikapuo** tse di latelang:

3.4.1 Fa e le naleli e tshweu sepanyabanya

3.4.2 E sa go kgama e le tlang le bone.

3.4.3 Ba nna mmogo jaaka marago.

1 x 3 = (3)

3.5 Neela maina a **ditlhongwa tsa madiri** mo dipolelong tse di latelang:

3.5.1 Ga go thuse go mo ikabela

3.5.2 Batsadi ba ngwana ba kitlantshiwa ke ngwana.

3.5.3 O batla go ntudisa ka lerago le le lengwe.

1 x 3 = (3)

3.6 Kwala gore dipolelo tse di latelang di mo **medirisong** efe?

3.6.1 Go mo ikabela o mo ntima.

3.6.2 Ngwana yo ke wa rona.

2 x 1 = (2)

3.7 **Matlhaodi** ke ao go tswa mo temeng a dirise mo dipolelong tsa gago tse di tlabosang:

3.7.1 E nngwe

3.7.2 E tshweu

2 x 2 = (4)

3.8 Dirisa mafoko a a latelang mo dipolelong ka bokao bo bo farologaneng le jo bo mo temeng:

3.8.1 Mabele

3.8.2 Rona

2 x 2 = (4)

3.9 Nopola mafoko a a nang le bokao jo bo latelang o bo o a dirise mo dipolelong tse o di itlhametseng.

3.9.1 Palame

3.9.2 lpha

2 x 2 = (4)

3.10 Neela tlhaloso ya **maele** a a latelang:

3.10.1 Go itshwarisa kgofe.

3.10.2 Go dilola motho

2 x 2 = (4)

3.11 Neela tlhaloso ya **diane** tse di latelang:

3.11.1 Pelo ga e ile mmotlana.

3.11.2 Matho ke diala ga a je sa motho.

2 x 2 = (4)

[40]

POTSO 4

4.1 Temana e e latelang e na le diposo tsa mopeleto, matshwao a puiso le ditlhaka tse dikgolo. E siamise mme morago o e kwalolole, o thalele ditshiamiso tsa gago

ngwana wa dikwedi di le robedi, o ne a utswiwa ke tsala ya ga boitumelo

Mosetsana yo o rata go nwa bojalwa le tsasti lengwe le lengwe o ne a tshwarwa mme a isiwa kwa golegelong dingwaga di le hlano.

(10)

4.2 Dipolelo tse di latelang di tlhakathakane, ga di na bokao, di buise ka kelotlhoko mme morago o rulaganye mafoko a polelo nngwe le nngwe gore e nne le bokao bo bo tlhaloganyegang:

4.2.1 se, segolo, rona, sa sekolo, se, ka ura, tsena, ya borobedi.

4.2.2 montle, dijo, mosetsana, yo moleele, yo, apeile, tse, di monate, o, thata.

4.2.3 bolwetse, fetsa, bo, sa, lebolelamading, jwa, Aferika, Setšhaba.

4.2.4 iketlile, ka, motse ba, ne, fa molapong, baratani, ba, kwa motsheo, wa

4.2.5 Mosimane, Tebogo, ke, segatlhamelamasisi, wa, tota. **[10]**

MADUO A KAROLO YA C: [60]

PALOGOTLHE: 100